

□ Sociální skóre – nástroj efektivnější sociální politiky

Josef Myslín

1 Úvod

Sociálně-tržní ekonomika patří mezi pojmy skloňované až příliš často, mnohdy však v nesprávném významu. Tento význam značným způsobem dehonestuje původní, velmi ušlechtilou myšlenku společnosti, ve které jako základ platí tržní mechanismy, které jsou však doplňovány soustavou opatření sloužících principiálně k tomu, aby bylo zabráněno degradaci člověka jen jako objekt s konkrétní ekonomickou hodnotou. Sociálně-tržní ekonomika tedy plně respektuje tržně-ekonomické mechanismy, přidává však do problematiky potřebný sociální rozměr. Lidská činnost, v tržní ekonomice hodnocená výhradně ekonomickým přínosem, je v ekonomice sociálně tržní hodnocena také z pohledu společenského. Tento moderní a pro společnost jako celek velmi přínosný model je bohužel zaměňován (a v praxi vytlačován) modelem státu blahobytu (welfare state). Jak definuje tento model Briggs:

„Sociální stát je stát, ve kterém je demokraticky organizovaná moc (prostřednictvím sociálního zákonodárství a činnosti státních orgánů a institucí) užita k zajištění základního příjmu pro každého jedince a jeho rodinu“

Tento model však není slučitelný se sociálně-tržní ekonomikou, neboť jeho podstatou vůbec není hodnocení přínosu daného jedince a z něj vyvozené míry blahobytu, ale onou podstatou je nezásluhová garance příslušných statků [1]. Takový model v konečném důsledku vede k silné frustraci těch, kdo, ač zasluhují, musí se části svých statků vzdát ve prospěch těch, kdo nezasluhují, a k silné demotivaci těch, kteří by zasloužili nejvýše stejné množství statků, jaké je jim z principu welfare state garantováno. Celý systém nakonec vede k neefektivitě, nespokojenosti, ale především k zprofanování myšlenek sociálně-tržní ekonomiky (která je často zaměňována s welfare state).

Dle mého názoru je proto nutné koncept welfare state opustit a začít budovat skutečnou, objektivní sociálně-tržní ekonomiku, založenou na objektivních a efektivních kritériích. Zde však nastává zásadní problém – zatímco měřit ekonomický přínos (tedy definovat poměrně objektivní kritéria v ekonomické oblasti) dokážeme značně přesně (výsledkem je ohodnocení tržní mzdou či tržním ziskem), ohodnocení společenského přínosu (a jeho exaktní změření je nutnou podmínkou existence sociálně-tržní ekonomiky, která nebude dále generovat další frustraci a nespokojenost) je velkou neznámou.

Dokážeme naprosto s klidem říci, že ekonomický přínos jedince je například pětkrát vyšší než přínos jiného jedince. Podobné kvantitativní úvahy nejsme (ani rámcově či

řádově) schopni u společenského přínosu. Tento stav má dvě základní příčiny.

Ta první je objektivní a spočívá v nedostatečné metodice určování společenského přínosu. Přeci jen, teorie ekonomického užitku jsou rozpracovávány po stovky let. Druhá příčina je spíše mentálním blokem, zaviněným dosti brutálním zaváděním, udržováním a glorifikováním welfare state. Ten tvrdí, že každý jedinec má mít jisté kvantum statků garantováno (garance statků je ve většině zemí dokonce uzákoněna zákony vysoké priority[1]) a do značné míry tak „zakazuje“ vůbec tvrdit, že existují lidé s nulovým či dokonce záporným společenským přínosem. Takové tvrzení založené na objektivní metodice totiž logicky implikuje možnost nulových zásluh a z nich vyplývajících nulových zasloužených statků, což je pro zastávce welfare state nepřijatelné.

Tyto předsudky je však nutné překonávat, protože objektivní fakta skutečně svědčí o tom, že existují lidé, kteří společnosti v lepším případě nic nepřinášejí, v horším dokonce škodí. Otázka, jak řešit situaci a existenci těchto lidí, je v tuto chvíli okrajová, klíčovou otázkou je, zda je správné společenský přínos měřit s tím, že konkrétně označíme ty, kteří se na společnosti jen a pouze přiživují. Dle mého názoru je to nutné, pokud chceme budovat skutečnou sociálně-tržní ekonomiku a pokud chceme společnost založenou na jisté objektivní spravedlnosti¹.

2 Zásadní nedostatky welfare state

Dříve než se začneme věnovat sociálnímu skóre jako jedné z možností, jak objektivně měřit společenský přínos jedince, je nutné určit ta kritéria, která činí model welfare state tak nevýhodným a neefektivním. Teprve s určením nedostatku současného modelu můžeme správně definovat model nový, který těmito nedostatky již trpět nebude.

Začnu tím, co u welfare state považuji za nedostatek největší a pro společnost mající nejdrtivější dopady. Jak již bylo zmíněno, welfare state není založen na měření jakéhokoliv přínosu, ale je založen na garancích předem daného množství statků každému jedinci [5], bez ohledu na to, zda si tento jedinec jakýmkoliv způsobem tyto statky zasloužil. Pakliže kritici čisté tržní ekonomiky hovoří o tom, že taková ekonomika není spravedlivá, poněvadž není možné vše hodnotit jen z ekonomické stránky, ale je nutné také vzít v potaz společenský přínos², welfare state (přestože je uváděn jako řešení nedokonalosti čisté tržní ekonomiky) zásadní nedostatek neodstraňuje, ba co více, další, velmi zásadní problém přidává. i nadále je totiž základem tržní mechanismus, který je

1) Je jasné, že pojem objektivní spravedlnost v úplném slova smyslu je nedosažitelná, protože každý vnímá ideál spravedlnosti jinak (a pro někoho to může být právě welfare state). Objektivní spravedlností je zde míněna situace, kdy přístup společnosti k jedinci bude odpovídat určitým objektivním kritériím a kdy jedinec bude do značné míry přesně vědět, jak se k němu společnost bude chovat v případě, že určí svůj přínos. Ten v tomto případě musí být objektivně měřitelný.

2) Tento společenský přínos však nemají v úmyslu měřit a reálně zohledňovat. Ačkoliv je faktem, že společenský přínos je skutečně nutné zohlednit pro dosažení spravedlivější společnosti, pro tyto lidi se většinou jedná jen o bezobsažná klišé, která nakonec jsou ideovým základem pro obhajobu welfare state.

však výrazně korigován vysokými povinnými odvody státu. Stát pak z takto získaných peněz garantuje každému jedinci jistý objem statků [1]. Dochází tak k paradoxní situaci – ti, kteří jsou podle kritiků čistě ekonomiky znevýhodněni tím, že jejich činnost je oceněna čistě ekonomicky a není brán v úvahu jejich společenský přínos, jsou ocenění ještě hůře, neboť musí navíc financovat welfare state. Hlavním paradoxem tedy je, že se nemění čistě ekonomický způsob ohodnocení jedince, pouze je značně deformován. Welfare state, ačkoliv se jím ohání, společenský přínos jedince naprosto ignoruje.

Pakliže taková kritika je vyřčena před obhájci welfare state, je jejich nejčastější odpovědí, že tento systém je jediný, který může zabránit lidem, nacházejícím se v nouzi, v pádu do propasti chudoby. Zde je nutné uvést zásadní nedostatky této teze:

1. Díky vysokým odvodům se do skupiny lidí potřebujících pomoc dostávají i lidé, kteří by v případě neexistence tak vysokých odvodů mohli naprosto pohodlně žít bez nutnosti žádat o jakoukoliv pomoc.
2. Systém vůbec není řešen jako systém dynamický, mající za úkol člověka v obtížné situaci postrčit takovým způsobem, aby se v dohledné (krátké) době postavil na vlastní nohy. Systém řeší pouze statickou situaci nedostatku finančních prostředků³, a to po neomezenou dobu [2]. Tímto způsobem vznikla sorta lidí, která si navykla žít pouze z těchto garantovaných prostředků, přičemž nemá ani minimální motivaci svou situaci měnit a přejít na standardní způsob obživy, tedy výdělečnou činnost. Osoby, které jsou více než jeden rok nezaměstnané, tvoří dnes v zemích Evropské unie více než 50 % [3] celkového počtu nezaměstnaných – jistě, jsou mezi těmito také osoby handicapované, osoby předdůchodového věku, přesto je tato statistika alarmující. Vliv dlouhodobé nezaměstnanosti je závažný a ovlivňuje i další generace [4].
3. Pakliže budeme brát v potaz pomoc skutečným lidem v nouzi, pak systém naprosto skandálním způsobem ignoruje společenský přínos jednotlivce. Pakliže se do problematické situace dostane jedinec, který se může vykázat například třemi desítkami let strávených výdělečnou činností a jedinec, který odpracoval například pět let, pak přístup welfare state je v obou případech naprosto totožný. Pokud se ukáže, že objem statků daného jedince je nižší než objem statků garantovaných, je provedeno doplnění na onu garantovanou úroveň [2].

Je tedy vidět, že welfare state v podstatě neřeší ani zohlednění společenského přínosu jedince, ale neplní ani funkci záchranné sítě pro občany, kteří se octnou v nouzi. Přes dílčí úpravy plní systém spíše funkci lenošky pro některé skupiny obyvatel, zatímco k lidem v nouzi se obrací zády a naprosto ignoruje jejich zásluhy o tuto společnost.

3) Opět vidíme redukcionismus systému welfare state, který se omezuje pouze a jen na ekonomickou stránku věci, zatímco společenský přínos je zcela ignorován.

V neposlední řadě je pak nutné dodat, že welfare state je neuvěřitelně drahý. Náklady na něj se přitom neustále zvyšují, ať už díky tomu, že roste počet lidí, kteří se „naučili využívat pohodlí“, tak díky tlaku různých pseudohumanistů⁴ a různých politických nátlakových skupin, kteří žádají stále rozsáhlejší welfare state a stále se snaží navyšovat objem garantovaných statků. Dalším aspektem, který welfare state činí velmi drahým, je nutnost přebujelé administrativy, která se bude o chod celého systému starat. Abych uvedl konkrétní čísla - v roce 1990 dosahovaly náklady na sociální dávky (v tomto čísle jsou však také starobní důchody) 76,507 miliardy korun, celkové výdaje rozpočtu pak činily 163,557 miliard. V roce 2010 to však bylo už 747,995 miliard při celkových výdajích rozpočtu 1155,53 miliard [3]. Je sice zcela evidentní, že čísla nelze zcela (absolutně) srovnat vzhledem k inflaci, nicméně lze říci, že i tak je zde evidentní výrazný nárůst. V roce 1990 činily výdaje na sociální politiku cca. 47 procent výdajů státního rozpočtu, v roce 2010 to už bylo téměř 65 procent. Byť, jak jsem již zmínil, jsou v uvedených číslech i starobní důchody, lze obecně aplikovat tvrzení, že uvedený trend je značně nepříznivý, neboť téměř 2/3 rozpočtu jsou vydávány na spotřebu v podobě různých sociálních výdajů. Logicky jen velmi málo pak může zůstat na reálný rozvoj společnosti.

Lze tedy zjednodušeně říci, že welfare state každého jedince připravuje o značnou část vydělaných prostředků⁵. Celková míra prostředků, které musí každý z nás odvést státu (počítány všechny formy daní a odvodů) dalece přesahuje 50 procent [3]. Přitom tento systém v podstatě naprosto žádný společenský problém neřeší. Welfare state v podstatě ani nemá žádný problém řešit. Welfare state je systém států a vlád, jak si koupit relativní klid za peníze daňových poplatníků a jak se vyhnout nutnosti skutečného řešení problému. Pro některé politické strany a některé politiky se jedná také o poměrně snadný způsob, jak si zajistit hlasy voličů a tak udržení svých pozic v politickém systému.

3 Sociální skóre jako prostředek hodnocení společenského přínosu

Pakliže chceme vytvořit systém, který bude zohledňovat nejen ekonomický, ale také společenský přínos jedince, pak musíme být schopni vytvořit konzistentní a logický

4) Humanismus vnímám jako velmi pozitivní myšlenkový proud, kladoucí tlak na striktní dodržování lidských práv. Je to ovšem proud značně idealistický. V praxi velmi často dochází k situaci, kdy garantovaná práva dvou jedinců jsou antagonistická (tzn. vzájemně se vylučující). V takovém případě je bohužel nutné myšlenku humanismu vyloučit jako nerealizovatelnou. Dále je pak nutné určit, či právo má v konkrétním případě přednost. Jako pseudohumanismus pak označuji situaci, kdy je upřednostněno právo škodícího jedince před právem přínosného jedince. Jako klasický případ lze označit například vloupání do domu, při kterém majitel přistihne zloděje. Pseudohumanismem je dle mého názoru upřednostnění jakéhokoliv práva zloděje (který si mohl vybrat nekrást) před právem majitele (který si nejenže nemohl vybrat nebýt okradán, ale také si svůj majetek plně zasloužil). Stejným pseudohumanismem je také hájení práv neplatičů nájemného před právem majitele domu netolerovat neplatiče. Tento pseudohumanismus se v současné době výrazně rozšiřuje.

5) Tento problém je nutné neustále opakovat a zdůrazňovat. Nejde totiž jen o to, zda si jedinec může či nemůže například dovolit navštívit restauraci. Fakt, že welfare state nám ubírá disponibilní prostředky, se může projevit například v nedostatečné bonitě pro získání hypotéky na vlastní bydlení (banku zajímá čistá mzda), a často se ukazuje, že při nižších odvodech při stejné hrubé mzdě by příjmy pro získání hypotéky postačovaly.

způsob, jak společenský přínos jednotlivce měřit. Pakliže by systém nebyl správný, je více než pravděpodobné, že nový systém bude generovat další pocity nespravedlnosti, přičemž ty stávající neodstraní. Dle mého názoru musí systém měření společenského přínosu splňovat následující kritéria:

1. Musí být objektivní a nezávislý na lidském faktoru. Jinými slovy – systém měření společenského přínosu musí být definován tak, aby nebyl určován člověkem a jeho subjektivními pocity, ale objektivními údaji o životě a počinání dotyčného jedince. Dokonalá abstrakce od lidského rozhodování je základním kritériem použitelnosti systému.
2. Musí být lineární a motivující. Jinými slovy – každý jednotlivec musí vědět, že i drobný společenský přínos se projeví (byť drobně) a že naopak drobný prohřešek bude opět odpovídajícím způsobem potrestán. Naproti tomu vysoký společenský přínos, resp. vysoce společensky škodlivé jednání bude mít značné pozitivní, resp. negativní následky⁶.
3. Musí se naprosto oprostít od vnímání ekonomických ukazatelů. Jinými slovy – systém musí například stejně hodnotit jakoukoliv práci, neboť dle mého názoru je jakákoliv práce společensky stejně přínosná. Jistě, liší se ekonomickou hodnotou, nicméně ta je již zohledněna v odměně za dotyčnou práci. Ze společenského hlediska je třeba tuto práci hodnotit totožně.
4. Musí odpovídat obecnému, v dané době platnému žebříčku hodnot. Jinými slovy – musí reagovat na to, jakým způsobem lidé intuitivně a subjektivně hodnotí společenský přínos (samozřejmě za předpokladu splnění předchozích podmínek).⁷

Nyní, když jsou definovány podmínky, které systém výpočtu společenského přínosu musí splňovat, má smysl uvažovat o konkrétním systému, který by bylo možné zavést pro měření tohoto společenského přínosu. V tomto textu se budu zabývat systémem, který pracovně nazývám „sociální skóre“. Sociální skóre je v podstatě bezrozměrným koeficientem, který popisuje společenský přínos jednotlivce. Co vlastně přesně sociální skóre je?

Sociální skóre je v podstatě velice jednoduchý a snadno pochopitelný koncept, který reflektuje obecné vnímání společenského přínosu člověka. Lze říci, že člověk ve svém

6) Naprosto nepřijatelný je systém používaný dnes u dávek státní sociální pomoci, kde existují ostré hranice, přičemž jediná koruna příjmu nad hranici značí ztrátu dávky. Takový systém demotivuje lidi, kteří mají příjmy na této hranici, aby se dostávali pod ni. Pokud by systém s ostrými hranicemi byl využíván i u měření společenského přínosu, způsobovalo by to velmi obdobné potíže. Mnozí by se spokojili s vlastním přínosem jen těsně nad požadovanou hranici, mnozí by naproti tomu byli neúměrně potrestáni krátkodobým propadem pod tuto hranici.

7) Například je nutné respektovat obecně vysoké hodnocení společenského přínosu člověka, který se stará o dítě či například o nemocného příbuzného, člověka, který se rozhodl stát pěstounem a podobně. Naopak negativně jsou hodnoceni například dlouhodobě nezaměstnaní, vězni. Pokud má systém fungovat a budit v lidech důvěru a pocit zvýšení spravedlnosti, musí toto obecné hodnocení respektovat a implementovat.

produktivním věku⁸ vykonává velmi omezený počet typů činností. Každý typ činnosti, který je možné vykonávat, lze charakterizovat jako činnost pozitivní, činnost negativní, případně činnost neutrální. V následující tabulce naleznete příklady jednotlivých kategorií.

Tabulka 1- Možné rozdělení činností

Pozitivní činnosti	Zaměstnání Podnikání Péče o nezletilé dítě (vlastní, adoptované, pěstounská péče) Péče o nemocného/handicapovaného
Negativní činnosti	Nezaměstnanost Výkon trestu
Neutrální činnosti	Pobyť v domácnosti

Seznam zcela jistě není konečný a úplný, nicméně dává jasnou představu o rozdělení jednotlivých typů činností. Pokud pomineme jedince s naprosto obrácenými žebříčky hodnot, pak se obecně shodneme, že činnosti zařazené mezi pozitivní jsou skutečně činnostmi, které jsou společensky přínosné⁹. Společnost má objektivně z vykonávání těchto činností přínos. Oproti tomu negativní činnosti jsou takové, kterými dotyčná společnost působí problémy a které společnost zatěžují. Neutrální činnosti pak myslíme takovou činností, která společnost ve svém důsledku neovlivňuje. Je také zcela zřejmé, jaké je obecné hodnocení jednotlivých činností občany, potažmo společností jako celkem. Sociální skóre pak nečiní nic jiného, než to, že ono obecné, subjektivní hodnocení objektivizuje a konkretizuje¹⁰. Pro každou z posuzovaných činností je stanoven koeficient. Tento koeficient, resp. relace mezi koeficienty přiřazenými jednotlivým činnostem, pak ukazují, jaké jsou relace mezi společenským přínosem té či oné vykonávané činnosti. Koeficienty přiřazené pozitivním činnostem budou logicky kladné, zatímco koeficienty přiřazené činnostem negativním budou záporné. Výsledné sociální skóre se pak získá tak, že se příslušnými koeficienty násobí délka doby (např. počet měsíců), po kterou je vykonávána ta či ona činnost a výsledné dílčí součiny se sečtou. Ukázkou stanovení koeficientů pak najdete v následující tabulce.

8) Sociální skóre se týká výhradně lidí, kteří jsou v produktivním věku a jsou vzhledem ke svému zdravotnímu stavu schopni být ekonomicky aktivní, tudíž jsou schopni být společensky přínosní.

9) Zde je nutné zdůraznit odklon a abstrakci od hodnocení ekonomické prospěšnosti. Je například jasné, že z hlediska aktuálního ekonomického přínosu se mateřství projevuje v záporných číslech. Matka nejenže není ekonomicky aktivní, ale většinou je naopak příjemcem dávek. Nicméně zpochybňovat společenský přínos (řádně vykonávané) role mateřství či například péče o nemocné či handicapované dle mého soudu vyžaduje notnou dávku masochismu.

10) Obecné sdělení, že pracující člověk je pro společnost přínosný, zatímco nepracující nikoliv, může být líbivé, ale není prakticky použitelné. Systém nesmí být založen na subjektivních pocitech, ale na objektivních číslech, která každému dají odpověď na otázku, jak on osobně je hodnocen. Zároveň musí být také uvedena konkrétní metodika výpočtu.

Tabulka 2 – Možné stanovení koeficientů

Pozitivní činnosti	Zaměstnání	1,0
	Podnikání	1,0
	Péče o nezletilé dítě (vlastní, adoptované, pěstounská péče)	1,2
	Péče o nemocného/handicapovaného	1,5
Negativní činnosti	Nezaměstnanost	-1,0
	Výkon trestu	-1,2
Neutrální činnosti	Pobyv v domácnosti	0

Při pohledu na tabulku je zjevné, že zmíněné nastavení koeficientů odpovídá propulační politice a politice, která podporuje péči o nemocné a handicapované v rodinách. Zároveň je nastavením dán najevo odpor k nezákonnému, trestnému jednání. Stejně tak je však zřetelné, že konkrétní nastavení těchto koeficientů je značně variabilní a může se lišit na základě záměrů a preferencí vlády, která by případně sociální skóre zaváděla do praxe. **Právě toto stanovení koeficientů** vnímám jako zásadní problém k řešení, neboť každý může vnímat míru společenského přínosu poněkud jinak, přičemž se patrně nebude lišit obecné zařazení do kategorií (pozitivní, negativní), ale ve snahách různě nastavovat příslušné koeficienty.

Jak vlastně bude sociální skóre vypadat u různých modelových jedinců? Odpověď na tuto otázku se snaží dát tabulka 3, která jako základ bere modelové nastavení koeficientů (v případě rozdílných koeficientů budou konečná čísla pochopitelně jiná¹¹). V jednotlivých kolonkách je vždy doba (v měsících), po kterou byla daná činnost vykonávána a dílčí sociální skóre, které z této činnosti vyplývá.

11) V každém případě však musí platit, že vyšší podíl pozitivní činnosti musí značit vyšší sociální skóre. Porušení této zásady by negovalo princip sociálního skóre. Protože však různí lidé mohou dát důraz na různé činnosti v rámci kategorií, může se „pořadí“ lidí podle sociálního skóre lišit.

Tabulka 3 – Modelové situace pro výpočet sociálního skóre

		Osoba 1	Osoba 2	Osoba 3
Zaměstnání	1,0	180 = 180	60 = 60	36 = 36
Podnikání	1,0	0 = 0	0 = 0	0 = 0
Péče o nezletilé dítě	1,2	0 = 0	72 = 86,4	0 = 0
Péče o nemocného/ handicapovaného	1,5	0 = 0	12 = 18	0 = 0
Nezaměstnanost	-1,0	12 = -12	0 = 0	48 = -48
Výkon trestu	-1,2	0 = 0	0 = 0	24 = -28,8
Celkem		168	158,4	-40,8

Z tabulky je zřetelně vidět, že osoba, která se stará o dítě, případně nemocnou osobu, je hodnocena dobře (srovnejte s čistě tržními ukazateli), stejně tak dobře je hodnocen pracující. Naopak člověk, který evidentně společnosti neprospívá, je v záporných číslech¹². Vždy však platí přísná linearita s tím, že sociální skóre je živé a změnitelné na obě strany. V žádné životní etapě není fixováno, není definitivní. Na druhou stranu člověk, který díky své péči dosáhl vysokého skóre, má jistotu, že krátkodobá nepřizeň osudu se na jeho celkovém hodnocení příliš nepodepíše.

Je tedy zřejmé, že sociální skóre je systém velice jednoduchý, který přesto splňuje všechny podmínky, které byly na počátku dány. Objektivita je dána tím, že jedinými kritérii pro výpočet jsou příslušné doby, po které dotyčná osoba vykonávala jednotlivé měření činnosti. Žádný úředník nemá možnost ovlivnit výši skóre, tuto možnost má pouze každý jedinec způsobem svého života. Linearita spočívá v samotném způsobu výpočtu, který je přísně lineární. Žádné ekonomické ukazatele nejsou brány v potaz – jakékoliv zaměstnání či podnikání je chápáno naprosto totožně. Vhodným nastavením koeficientů je dokonce možné posílit význam činností, které jsou chápány jako ekonomicky problémové. Pokud jde o společenskou přijatelnost a vhodnou reflexi nálad ve společnosti, pak jsem přesvědčen, že jak rozdělení činností, tak i modelový příklad koeficientů (který lze samozřejmě nastavit libovolně) plně odpovídá obecnému žebříčku hodnot české společnosti.

Máme tedy návrh možného systému posuzování společenského přínosu jedince. i kdybychom se shodli, že tento systém skutečně posuzuje tento přínos tak, jak chceme, zásadní krok stále chybí. Tímto krokem je zavedení sociálního skóre do politické praxe a jeho navázání na sociální systém jako celek.

12) Sociální skóre je možné chápat jako prosté vyjádření toho, kolik měsíců byl člověk společnosti užitečný, případně neužitečný. Sociální skóre první osoby (168), lze chápat tak, že 168 měsíců byla činnost tohoto člověka užitečná a prospěšná. Zbývajících 12 měsíců práce je „smazáno“ 12 měsíci pobírání podpory. Oproti tomu třetí osoba byla 40,8 měsíce jedincem žijícím na úkor společnosti. Zbývajících 36 měsíců je vyváženo stejně dlouhou dobou práce.

4 Využití sociálního skóre v reálném sociálním systému

Pro reálné využití přínosů sociálního skóre je nutné nejen jej implementovat, tedy zákonem stanovit jeho výpočet, ale především vytvořit reálné aplikace, tedy definovat situace, ve kterých se bude jednání společnosti vůči jednotlivci odvíjet na základě vypočteného sociálního skóre, tak určit, jakým způsobem bude sociální skóre rozhodovat. V této části textu se pokusím ukázat dvě základní oblasti, které by mohly být ovlivněny sociálním skóre – sociální podpora a důchodový systém. Možností je samozřejmě mnohem více, nicméně tyto dvě oblasti jsou z mého pohledu stěžejní.

4.1 Sociální podpora

Patrně základní možnost využití sociálního skóre se naskýtá při reformě systému státní sociální podpory. Tento systém v současném stavu welfare state slouží jako prostředek, kterým se pouze doplňují prostředky, kterými jedinec disponuje, na úroveň, která již dle dohodnutých metodik neznačí tzv. chudobu¹³. Tato dotace však, jak již bylo zmíněno, není založena na objektivních kritériích, ale na dogmatu o tom, že každý má práva bez ohledu na plnění povinností. Sociální skóre může přispět k vytvoření sociálně-tržního stavu v této oblasti tím, že možnost, objem a způsob čerpání státní sociální podpory bude vázána na výši sociálního skóre. Existuje několik možností:

1. Výše sociální podpory bude vázána na výši sociálního skóre. To zajistí, že lidé, kteří mají společenský přínos, se budou moci spolehnout na to, že v případě nouze jejich životní úroveň neklesne tolik jako u lidí, jejichž společenský přínos je nízký.
2. Doba vyplácení sociální podpory bude vázána na výši sociálního skóre. To zajistí, že lidé s vyšším společenským přínosem budou mít delší jistotu, zatímco lidé, kteří mají přínos nižší, budou nuceni více pracovat na změně svého sociálního statutu, například přijmout i hůře placenou práci.
3. Často se hovoří o možnosti podmínit vyplácení sociální podpory účastí na práci pro stát, kraj či obec. Sociální skóre by rovněž umožnilo možnost „dávkovat“ objem předepsané práce podle společenského přínosu. Ti, kdo mají vyšší přínos, by byli povinni odpracovat méně hodin než ti, jejichž přínos je nižší. V současné chvíli je schválen zákon [6], který některým nezaměstnaným podmiňuje dávky vykonáním veřejných prací. Výběr

13) o skutečnou chudobu v pravém smyslu tohoto slova se nejedná. Vzhledem k tomu, že se tato chudoba určuje pomocí průměrné mzdy (chudý je ten, kdo nemá jistý, předem stanovený díl průměrné mzdy - Metodika Eurostatu stanovuje hranici chudoby na úrovni 60 % mediánu národního ekvivalizovaného příjmu na spotřební jednotku [8]), jedná se jen o ukazatel, který těží z vnímání relativního stavu, často pak také závisí. Ukazatel neříká, že někdo je chudý proto, že si nemůže dovolit základní potřeby, ale proto, že nemá tolik, kolik mají jiní. Navíc tento ukazatel je velmi nespravedlivý, neboť v případě, že schopní lidé vytvoří vyšší objem hodnot, vzroste také průměrná mzda. Tímto vzroste také hladina příjmu, která již značí onu tzv. chudobu, a protože principem welfare state je neexistence chudých, bude se welfare state snažit zvýšit podpory tak, aby chudí dle zmíněné metodiky neexistovali. V důsledku pak platí, že díky činnosti schopných, vzdělaných a pracovitých nerostou jen jejich příjmy, ale také podpory. Bohužel rostou všem, bez ohledu na společenský přínos.

nezaměstnaných je vágní a závislý na rozhodnutí úředníka či vyhlášky. Sociální skóre by umožnilo objektivní hodnocení.

4. Velmi často obce sahají k výplatě sociální podpory pomocí poukázek, což vzbuzuje vlnu nevole. Sociální skóre umožňuje určit, komu budou dávky vypláceny peněžně, komu ve formě poukázek. Případně je u notorických příživníků možné zvolit formu výplaty v naturáliích.

Tyto možné změny mají jednu základní společnou vlastnost. Určení nároků na státní sociální podporu se nebude řídit názorem či náladou úředníka, ale objektivním číslem. A právě objektivnost je tím, co dle mého názoru povede k oblíbě tohoto systému. Navíc jsem si vědom, že velká část lidí v této zemi jsou lidé poctiví a pracovití. Tento systém povede k tomu, že bude jistým způsobem tato poctivost a pracovitost odměněna a lenost a snaha žít na úkor společnosti naopak potrestána. Reformy dnes zaváděné jsou ve většině případů plošné a vůbec se nesnaží ani zmírnit princip welfare state směrem k principu sociálně-tržního státu. Proto jsou dle mého názoru tyto reformy odmítány, neboť odmítají odlišovat slušné od neslušných, což se samozřejmě většině slušných lidí nelíbí.

4.2 Důchodový systém

Dalším důležitým systémem, ve kterém by se sociální skóre mohlo velmi dobře uplatnit, je systém důchodový. Dnešní průběžný systém je nelogický, nespravedlivý a v mnohém také neudržitelný [7]. Systém je založen na platbách předcházejícím generacím, zatímco člověk sám musí věřit v to, že další generace budou „živit“ jej. Vzhledem k velkému objemu peněz, které je člověk donucen platit, pak mnohdy nezůstává jiná možnost, jak si zajistit důchod. To se týká zejména lidí se středními mzdami, které tento systém poškozují nejvíce¹⁴. Dále pak existují činnosti, které se vzhledem k budoucímu důchodu projevují negativně, například péče o nemocného člena rodiny. Rovněž také není počítáno s možností toho, že někteří lidé po velkou část života systém využívají¹⁵. Sociální skóre obojí zahrnuje.

Jako vhodný systém se může jevit dvoupilířový systém, ve kterém funguje jeden pilíř podobným způsobem jako systém dnešní (průběžně) z hlediska příjmů systému – odvody by však byly nižší, což by zvýšilo objem disponibilních prostředků mezi občany. Z hlediska vypláceného důchodu by pak platilo, že státem vyplácený důchod by závisel pouze a výhradně na sociálním skóre. Takový systém by zvýhodňoval ty, kteří nejvíce přispívali společnosti z hlediska společenského přínosu bez ohledu na jeho

14) Lidé s vysokými mzdami jsou sice poškozeni reálně více (jejich platba je jen malou částí jejich mzdy), ale mají možnost si na důchod našetřit jinými cestami. Lidé chudí pak obdrží větší důchod, než jaký odpovídá průměrnému poměru důchodu ke mzdě. Lidé se středními příjmy trápí díky přepočtům, ale zároveň jim často nezůstávají prostředky na individuální spoření, takže nemají možnost jakkoliv důchod ovlivnit a jsou odkázáni na státní důchod, který ale znamená, že jejich životní úroveň s odchodem do důchodu klesne relativně nejvíce.

15) Zde lze argumentovat zvýšením počtu let, které musí žadatel o důchod odpracovat, nicméně se jedná o řešení plošné a nereflektující možné individuální situace.

příjem. První pilíř by byl solidární, nikoliv ovšem ve smyslu solidarity bohatých s chudými, ale bohatých se společensky přínosnými. První důchodový pilíř by musel být důsledně oddělen od státního rozpočtu s tím, že prostředky v něm figurující smí být použity výhradně pro důchodové účely. To však musí platit oběma směry – stát nesmí nejenže použít tyto prostředky jinak, ale také nesmí systém dotovat z jiných prostředků. Systém vždy upřednostní ty, kteří jsou společensky přínosní, nicméně konkrétní výše bude (musí být) určena aktuálními možnostmi.

Druhý pilíř pak bude tvořen vlastními úsporami, přičemž nebude předepisováno, jakým způsobem má kdo spořit. Tímto se dá jednak prostor těm, kdo umí a chtějí investovat, jednak se omezí spekulace o vytváření reformy jen pro podporu důchodových fondů. Rovněž stojí za zvážení možnosti vytvoření jednoho fondu státního, garantovaného. Tento fond by pochopitelně nabízel nízké, potažmo nulové riziko, ale také nízký, potažmo nulový zisk. Státní fond by také musel plnit podmínku uzavřenosti, tzn. nesměl by vyplácet více, než vybere, poněvadž tyto dodatečné prostředky by musely být vzaty na úkor jiných systémů. Státní fond by tak nabízel zaručený důchod, ale prakticky poměrně nízký.

Existuje také možnost, o které se již hovoří, tedy možnost třetího, doplňkového pilíře, který spočívá v tom, že část důchodu se odvozuje od platu (nebo sociálního skóre) dětí, které dotyčný důchodce vychoval. To může být jeden z prostředků skutečně proro-dinné (ne propopulační) politiky. I tento systém stojí za zvážení, přičemž se přikláním k měření prospěchu sociálním skóre. Argumenty vidím v zásadě dva – jednak budou odměněni lidé za to, že vychovali slušného a pracujícího člověka, ne za to, že jejich dítě vydělává velké peníze. To si myslím, že je v souladu s myšlenkou sociálně-tržní ekonomiky. Druhým argumentem je i motivace lidí, aby měli děti v dřívějším věku, pokud je to možné – v tomto případě budou jejich děti v době odchodu svých rodičů dospělé, vydělávající, s vyšším sociálním skóre¹⁶.

Systém zvyšuje svou přátelskost vůči bohatším lidem i vůči chudším poctivě pracujícím. Těm prvním snižuje odvody a dává jim šanci méně dotovat chudé a více spořit dle svého zvážení. Poctivě pracujícím pak dává jistotu, že za svou práci dostanou maximální možný důchod, jaký si stát bude moci dovolit. Zároveň s nižšími odvody budou moci všichni spořit na svůj soukromý důchod.

5 Závěr

V tomto textu byly popsány základní nedostatky současného systému nazvaného wel-

16) Samozřejmě se nesmí jednat o jediný prostředek proro-dinné politiky. Ideálním prostředkem jsou zejména úlevy na daních a odvodech pro rodiče. Rozhodně nedoporučuji přímé dávky a dotace, tyto motivují zejména ty, kdo sami nemají dostatek financí pro svou obživu, a tudíž jejich schopnost řádně dítě materiálně zabezpečit je nižší. Oproti tomu rodiče s vyšším příjmem (ve srovnání s těmi, kdo nedokáží zabezpečit ani své potřeby), a tudíž platící vyšší daně by byli daňovou úlevou zvýhodněni. Daňová úleva motivuje toho, kdo daně platí (a tudíž musí mít příjem ze své činnosti).

fare state. Ukázal jsem, že tento systém ignoruje společenský přínos člověka, a ačkoliv se snaží o opak, je založen jen a pouze na tržních hodnotách. Definoval jsem sociálně-tržní ekonomiku jako ekonomiku, která je založena na tržních principech, ale ve které stát svými pravidly přihlíží ke společenskému přínosu jedince. Dále jsem vysvětlil sociální skóre jako prostředek, kterým je možné společenský přínos objektivně měřit. Nakonec jsem ukázal možné aplikace sociálního skóre.

Je jasné, že systém sociálního skóre je do jisté míry revoluční, a že nebude snadné jej zavést. Je také jasné, že v případě snah o zavedení bude nutné mnohé otázky vyjasnit a vyřešit. Velký problém vidím také v tom, že tento systém výrazně omezuje možnost politických obchodů a laciného získání voličů pomocí slibu další podpory nezávislé na zásluhách, tudíž tento systém nebude dobře přijímán politiky. Nicméně jsem přesvědčen, že samotný koncept je správný, a že zavedení systému by přispělo k tomu, abychom vytvořili spravedlivější společenský systém, ve kterém slušní a pracovití nebudou mít tak silný pocit toho, že doplácí na neslušné či líné. Neslušným se pak vezmou argumenty, kterými by si mohli vynucovat své nezasloužené dotace svých životů.

Literatura

- [1] Listina základních práv a svobod. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
- [2] Zákon o životním a existenčním minimu. Zákon č. 110/2006 Sb.
- [3] Český statistický úřad. www.czso.cz
- [4] Krhánek Z., Vliv dlouhodobé nezaměstnanosti na sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti jedince, diplomová práce, MUNI, 2009
- [5] Duben, R. Stát blahobytu. 1. vyd. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, 1994. 188 s. ISBN 80-7079-016-4
- [6] Zákon o zaměstnanosti. Zákon č. 435/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- [7] Dobešová D., Důchodový systém v ČR, Národohospodářský obzor 1/2006, str. 27-36
- [8] Ministerstvo práce a sociálních věcí, www.mpsv.cz

*Josef Myslín, Vysoká škola manažerské informatiky a ekonomiky,
Vltavská 585/14, 150 00 Praha 5, josef.myslin@vsmie.cz*

Social score – instrument for more effective social politics

Josef Myslín

Abstract: The goal of moder society is also creating of system, which is effective in short and long term and which brings maximal effect for society as well as for individual. This effect is optimal in case of motivation of maximum ammount of people to use their ability for building society and for ensuring their pleasure. There is necessity to prevent reducing activities in the society to economical things. Economical aspects are subject of science in many years, but another aspects are overlooked. This article tries to find another view and find partial solution of this problem how to build social-market economy

Keywords: social system, social score

JEL classification: H53,H55, H75